

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування
Навчально-науковий інститут економіки та менеджменту
Кафедра суспільних дисциплін

07-03-433М

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до семінарських занять та самостійної роботи
з навчальної дисципліни

«Історія первісного суспільства»

для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського)
рівня за освітньо-професійною програмою
014.03 Середня освіта (Історія)
предметної спеціальності «Історія»
денної форми навчання

Рекомендовано
науково-методичною радою
з якості ННІЕМ
Протокол № 10
від 29 лютого 2024 р.

Рівне – 2024

Методичні вказівки до семінарських занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Історія первісного суспільства» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою 014.03 Середня освіта (Історія) предметної спеціальності «Історія» денної форми навчання. [Електронне видання] / Прищеп Б. А. – Рівне : НУВГП, 2024. – 29 с.

Укладач: Прищеп Б. А., д.і.н., професор кафедри суспільних дисциплін.

Відповідальний за випуск: Олексін Ю. П., д.п.н., професор, завідувач кафедри суспільних дисциплін.

Керівник групи забезпечення спеціальності 014.03 «Середня освіта (Історія)»
Прищеп О. П., д.і.н.

© Б. А. Прищеп, 2024

© НУВГП, 2024

ЗМІСТ

1. Передмова.
2. Методичні поради для роботи над дисципліною.
3. Теми семінарських занять.
4. Плани семінарських занять.
5. Теми для самостійного вивчення.
6. Завдання до самостійної роботи.
7. Індивідуальні науково-дослідні завдання.
8. Питання до підсумкового контролю.
9. Рекомендована література.
10. Інформаційні ресурси.

1. Передмова

Навчальна дисципліна «Історія первісного суспільства» є обов'язковим компонентом (ОК17) Освітньо-професійної програми «Середня освіта (Історія)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти і складовою частиною знань, необхідних для підготовки вчителів історії для загальної середньої школи. Цей освітній компонент закладає основи теоретичних знань та практичної діяльності здобувачів вищої освіти як дослідників давньої історії, а також розуміння багатогранності історичних процесів, які відбувалися в первісну добу, зокрема, і на території сучасної України.

Головною метою навчальної дисципліни є формування у здобувачів вищої освіти цілісної уяви про історію первісного суспільства як науку; з'ясування витоків людства, становлення суспільних відносин і створення соціальних інститутів; відтворення конкретних форм розвитку суспільства на початковій стадії.

Окрім лекційних занять (16 год.) значна кількість годин (24 год.) відводиться семінарським заняттям як одній із базових форм навчально-виховного процесу, що сприяє активізації самостійної роботи студентів.

2. Методичні поради для роботи над навчальною дисципліною

Запропонована здобувачам вищої освіти 1 курсу предметної спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія) навчальна дисципліна охоплює найважливіші проблеми історії людства від найдавніших часів до становлення ранніх цивілізацій.

Зокрема, зміст цього курсу охоплює проблематику і методи історичних досліджень, історію розвитку історії

первісного суспільства, історичну антропологію, археологію, етнографію як важливі складові вивчення первісної історії.

До кожної з тем вказані питання, рекомендована література, яку потрібно опрацювати. При підготовці до семінарських занять і в ході їх проведення слід глибоко осмислити основні положення сформульованих питань з тим, щоб у подальшій роботі з учнями в середній школі широко використовувати набуті знання з історії первісного суспільства.

Підготовку до семінарських занять пропонується здійснювати наступним чином:

Після уважного ознайомитися з планами занять слід переглянути конспекти лекцій по конкретній тематиці і приступити до опрацювання рекомендованої навчально-методичної і наукової літератури. Для пошуку літератури варто користуватися вказаними Інтернетресурсами, а також електронними каталогами бібліотечних закладів.

Знайомлячись із рекомендованою літературою, слід виділяти і фіксувати основні думки і положення відповідно до плану семінару. Текст виступу на семінарському занятті складається у формі доповіді, реферату, поширеного плану чи то тез. Виступ здобувача повинен бути розрахований до 8 хвилин з одного питання, а доповнення – 3-4 хвилини. Бажано не зачитувати підготовлений текст свого виступу, а проговорювати його усно. Варто також бути готовим дати оцінку виступам своїх одногрупників. Такі підходи дозволять у подальшому вільно почувати себе у ролі лектора в шкільній аудиторії чи то в інших публічних місцях.

Високим рівнем підготовки здобувача вищої освіти до семінарських занять вважається такий, коли він готується до кожного заняття, бере активну участь у їхньому проведенні у різних формах (підготовка доповіді чи

реферату, особистий виступ чи доповнення). Аби відповідь здобувача була повноцінною, він повинен вміти:

- глибоко і всебічно розкрити суть питання;
- пов'язати його із сучасністю;
- об'єктивно аналізувати виступи своїх однокурсників;
- робити після кожного виступу короткі висновки і узагальнення.

Раціонально організована робота студентів по підготовці до практичних занять сприятиме міцному, систематичному, свідомому засвоєнню ними матеріалу з давньої і середньовічної історії України.

3. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Денна форма	
1.	Історія первісного суспільства як наука.	2 год.	
2.	Джерелознавство історії первісного суспільства.	2 год.	
3.	Антропогенез.	2 год.	
4.	Архаїчні homo sapiens – неандертальці.	2 год.	
5.	Характеристика праобщини.	2 год.	
6.	Завершення процесу антропогенезу та поява общинно-родової організації.	2 год.	
7.	Давня родова община первісних мисливців, збирачів і рибалок.	2 год.	
8.	Первісне суспільство періоду	2 год.	

	розквіту родової общини (епоха неоліту і енеоліту).		
9.	Первісне суспільство періоду пізньої родової общини.	2 год.	
10.	Шляхи переходу первісних суспільств до цивілізації.	2 год.	
11.	Первісне суспільство і цивілізація.	2 год.	
12.	Культура первісного суспільства.	2 год.	
	Разом	24 год.	

4. Плани семінарських занять

Семінарське заняття № 1

Тема: Історія первісного суспільства як наука.

Вид заняття: семінар-бесіда.

Методи: співбесіда; робота з навчальною літературою й історичними джерелами; самостійна робота.

Мотивація навчання: особистісне і професійне самовдосконалення.

Актуалізація опорних знань: контрольні запитання до теми.

План

1. Предмет і значення історії первісної історії.
2. Історія становлення історії первісного суспільства як науки.
3. Значення етнографії, історії, археології, антропології в дослідженнях історії первісного суспільства.

4. Періодизація і хронологія історії первісного суспільства.
5. Загальна характеристика основних етапів первісної історії.

Узагальнення вивченого: діагностика знань в усній і тестовій формі.

Рекомендована література:

1, 2, 3, 5, 6, 7, 8,9, 10, 14

Завдання здобувачам вищої освіти для підготовки заняття: Опрацювати рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття.

Семінарське заняття № 2

Тема: Джерелознавство історії первісного суспільства.

Вид заняття: семінар-практикум.

Методи: практичні завдання; самостійна робота.

Мотивація навчання: особистісне і професійне самовдосконалення.

Актуалізація опорних знань: контрольні запитання до теми.

План

1. Поняття джерел первісної історії. Класифікація джерел.
2. Речові джерела.
3. Зображальні джерела.
4. Поведінкові джерела.

5. Писемні джерела.
6. Мовні (лінгвістичні) джерела.

Узагальнення вивченого: діагностика знань в усній і тестовій формі.

Рекомендована література:

1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 14

Завдання здобувачам вищої освіти для підготовки заняття: Опрацювати рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття.

Семінарське заняття № 3

Тема: Антропогенез.

Вид заняття: семінар-дискусія.

Методи: співбесіда; робота з науковою літературою; самостійна робота.

Мотивація навчання: особистісне і професійне самовдосконалення.

Актуалізація опорних знань: контрольні запитання до теми.

План

1. Теоретичні аспекти процесу антропогенезу:
 - 1.1. Місце людини в тваринному світі;
 - 1.2. Рушійні сили процесу антропогенезу;
 - 1.3. Проблема прабатьківщини людства.
2. Найдавніші еволюційні витoki людства:

- 2.1. Проконсул;
- 2.2. Дріопітек;
- 2.3. Рамапітек.
3. Австралопітеки.
4. Homo Habilis та його місце в антропосоціогенезі.
5. Архантропи: систематика, антропологічні особливості.

Узагальнення вивченого: діагностика знань у формі колоквиуму.

Рекомендована література:

1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 21, 23, 27, 29

Завдання здобувачам вищої освіти для підготовки заняття: Опрацювати рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття.

Семінарське заняття № 4

Тема: Архаїчні homo sapiens – неандертальці.

Вид заняття: семінар-бесіда.

Методи: співбесіда, робота з навчально-методичною літературою; самостійна робота.

Мотивація навчання: особистісне і професійне самовдосконалення.

Актуалізація опорних знань: контрольні запитання до теми.

План

1. Палеоантропи. Загальна характеристика.

2. Палеоантропи: систематика, особливості фізичного типу.
 - 2.1. Класичні або «шапельські» неандертальці;
 - 2.2. Неандертальці Передньої на Західної Азії.
3. Природні умови часу нижнього і середнього палеоліту.
4. Харчові ресурси і способи їх добування неандертальцями.
5. Сучасні уявлення про соціальний устрій спільнот неандертальців.

Узагальнення вивченого: діагностика знань в усній і тестовій формі.

Рекомендована література:

1, 7, 8, 10, 23, 26, 27, 28

Завдання здобувачам вищої освіти для підготовки заняття: Опрацювати рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття.

Семінарське заняття № 5

Тема: Характеристика праобщини.

Вид заняття: семінар-практикум.

Методи: бесіда, робота з науковою літературою; самостійна робота.

Мотивація навчання: особистісне і професійне самовдосконалення.

Актуалізація опорних знань: контрольні запитання до теми.

План

1. Праобщина та основні етапи її розвитку.
 - 1.1. Праобщина архантропів (ранній палеоліт).
 - 1.2. Праобщина палеоантропів (середній палеоліт).
2. Матеріальна культура архантропів (ранній палеоліт).
3. Матеріальна культура палеоантропів (середній палеоліт).
4. Способи добування їжі архантропами.
5. Роль мисливства та збиральництва в праобщині палеоантропів (неандертальців).
6. Зачатки мистецтва та релігійних уявлень в добу праобщини.

Узагальнення вивченого: діагностика знань у формі тестових завдань.

Рекомендована література:

1, 2, 5, 7, 8, 9, 10, 23, 28

Завдання здобувачам вищої освіти для підготовки заняття: Опрацювати рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття.

Семінарське заняття № 6

Тема: Завершення процесу антропогенезу та поява общинно-родової організації.

Вид заняття: семінар-дискусія.

Методи: аналіз історій і ситуацій; дебати; мозковий штурм.

Мотивація навчання: особистісне і професійне самовдосконалення.

Актуалізація опорних знань: контрольні запитання до теми.

План

1. Поява людини сучасного фізичного типу. Гіпотези походження.
2. Морфо-фізіологічні особливості верхньопалеолітичної людності.
3. Загальні проблеми расогенезу.
4. Характеристика чотирьох великих рас.
5. Заселення Австралії.
6. Заселення Америки.
7. Виникнення общинно-родової організації.

Узагальнення вивченого: діагностика знань у формі тестових завдань.

Рекомендована література:

2, 5, 7, 8, 9, 10, 26

Завдання здобувачам вищої освіти для підготовки заняття: Опрацювати рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття.

Семінарське заняття № 7

Тема: Давня родова община первісних мисливців, збирачів і рибалок.

Вид заняття: семінар-практикум.

Методи: робота з історичними джерелами; самостійна робота.

Мотивація навчання: особистісне і професійне самовдосконалення.

Актуалізація опорних знань: контрольні запитання до теми.

План

1. Розвиток продуктивних сил пізнього палеоліту.
2. Розвиток продуктивних сил мезоліту.
3. Пам'ятки мистецтва як джерело для вивчення духовного світу первісної людини, розвитку релігійних уявлень та накопичення знань про навколишній світ:
 - 3.1. Печерний живопис;
 - 3.2. Антропоморфна і зооморфна пластика»;
 - 3.3. Розвиток релігійних уявлень.
4. Криза мисливсько-збиральницького (присвоюючого) господарства.

Узагальнення вивченого: діагностика знань у формі тестового контролю.

Рекомендована література:

1, 2, 3, 5, 9, 10, 13, 16, 20, 25, 30

Завдання здобувачам вищої освіти для підготовки заняття: Опрацювати рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття.

Семінарське заняття № 8

Тема: Первісне суспільство періоду розквіту родової общини (епоха неоліту і енеоліту).

Вид заняття: семінар-бесіда.

Методи: співбесіда; діагностика знань, самостійна робота.

Мотивація навчання: особистісне і професійне самовдосконалення.

Актуалізація опорних знань: контрольні запитання до теми.

План

1. Неолітична революція.
2. Основні осередки зародження землеробства.
3. Суспільні відносини.
4. Система управління родом.
5. Культура і релігійні уявлення у первісному суспільстві.

Рекомендована література:

2, 7, 9, 10, 16, 17

Завдання здобувачам вищої освіти для підготовки заняття: Опрацювати рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття.

Семінарське заняття № 9

Тема: Первісне суспільство періоду пізньої родової общини.

Вид заняття: семінар-бесіда.

Методи: співбесіда; робота з науковою літературою; самостійна робота.

Мотивація навчання: особистісне і професійне самовдосконалення.

Актуалізація опорних знань: контрольні запитання до теми.

План

1. Розвиток патріархальних сімей та общин.
 - 1.1. Перехід до патріархату.
 - 1.2. Матрілінійні родові зв'язки у пізній родовій общині.
2. Суспільний розподіл праці.
3. Первісна сусідська община
4. Велика сім'я.

Узагальнення вивченого: діагностика знань у формі тестових завдань.

Рекомендована література:

2, 4, 5, 7, 9, 10, 22

Завдання здобувачам вищої освіти для підготовки заняття: Опрацювати рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття.

Семінарське заняття № 10

Тема: Шляхи переходу первісних суспільств до цивілізації.

Вид заняття: семінар-практикум.

Методи: опрацювання історичних джерел; самостійна робота.

Мотивація навчання: особистісне і професійне самовдосконалення.

Актуалізація опорних знань: контрольні запитання до теми.

План

1. Передумови і причини переходу первісних суспільств до цивілізації.
 - 1.1. Поява регулярного надлишкового продукту.
 - 1.2. Розвиток обміну і його значення.
 - 1.3. Зародження приватної власності.
2. Становлення стратифікованого суспільства.
3. Розвиток грабіжницьких війн та військової демократії.
4. Шляхи переходу до цивілізації.

Узагальнення вивченого: діагностика знань у формі фронтального опитування.

Рекомендована література:

2, 5, 7, 9, 10, 12, 15, 18, 24

Завдання здобувачам вищої освіти для підготовки заняття: Опрацювати рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття.

Семінарське заняття № 11

Тема: Первісне суспільство і цивілізація.

Вид заняття: семінар-практикум.

Методи: опрацювання історичних джерел; самостійна робота.

Мотивація навчання: особистісне і професійне самовдосконалення.

Актуалізація опорних знань: контрольні запитання до теми.

План

1. Первісна периферія класових суспільств:
 - 1.1. Типи первісної периферії і її контактів з цивілізаціями;
 - 1.2. Первісне суспільство на основних етапах світової історії;
 - 1.3. Первісне суспільство у сучасному світі.
2. Залишки первісності у класових суспільствах:
 - 2.1. Залишкові структури та спільноти;
 - 2.2. Залишкові норми та уявлення;
 - 2.3. Роль залишків первісності у наш час.

Узагальнення вивченого: діагностика знань у формі фронтального опитування.

Рекомендована література:

2, 5, 7, 9, 10, 18

Завдання здобувачам вищої освіти для підготовки заняття: Опрацювати рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття.

Семінарське заняття № 12

Тема: Культура первісного суспільства.

Вид заняття: семінар-практикум.

Методи: опрацювання історичних джерел; самостійна робота.

Мотивація навчання: особистісне і професійне самовдосконалення.

Актуалізація опорних знань: контрольні запитання до теми.

План

1. Поняття культури.
2. Своєрідність первісного мислення.
3. Релігія.
4. Зростання корисних знань.
5. Еволюція художньої творчості.
6. Локальні особливості первісної культури

Узагальнення вивченого: діагностика знань у формі фронтального опитування.

Рекомендована література:

2, 3, 5, 7, 9, 10, 11, 18

Завдання здобувачам вищої освіти для підготовки заняття: Опрацювати рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття.

5. Теми для самостійного вивчення

Самостійна робота здобувачів вищої освіти є основним видом засвоєння навчального матеріалу з курсу

«Історія первісного суспільства» у поза аудиторний час. Її метою є вироблення навичок і вміння працювати з літературою, віднаходити головні, стрижневі аспекти проблем, що потребують твердого засвоєння, набуття здатності визначати свою позицію щодо дискусійних ідей чи концепцій та аргументовано її обґрунтовувати.

Предметом самостійної роботи здобувачів є вивчення окремих тем навчальної дисципліни «Історія первісного суспільства», написання рефератів і есе, підготовка реферативних матеріалів по важливих проблемах цієї навчальної дисципліни. Самостійна робота здобувачів передбачає також опрацювання письмових джерел, наукових праць з окремих проблем історії первісного суспільства, роботу з історичними мапами та контурними картами.

Пропонується організувати самостійну роботу у такій послідовності:

- попереднє вивчення навчальної програми з дисципліни;
- ознайомлення з літературою по темі майбутньої лекції;
- слухання лекції, складання лекційного конспекту з подальшим його доопрацюванням;
- вивчення і аналіз рекомендованої літератури і виконання контрольних завдань;
- з'ясування питань, які виникли в процесі вивчення матеріалу, під час консультації у викладача.

Важливою формою самостійної роботи є підготовка **реферату** – короткого викладення основних положень тієї чи іншої наукової праці, чи то проблеми – переважно у письмовому вигляді. По суті це має бути самостійне дослідження запропонованої літератури. У тексті реферату виділяється вступ (із аргументацією актуальності теми), основна частина (із розбивкою на розділи) і висновки (тут має бути викладена власна оцінка проаналізованої літератури).

Обсяг тексту реферату – до 15 сторінок, видрукованих на окремих аркушах паперу А-4 з відповідною нумерацією сторінок.

Рационально організована самостійна робота здобувачів вищої освіти сприятиме міцному, систематичному, свідомому засвоєнню ними матеріалу навчальної дисципліни «Історія первісного суспільства»

Основні теми навчальної дисципліни «Історія первісного суспільства», що потребують самостійного опрацювання:

1. Історіографія історії первісного суспільства.
2. Сучасний стан вивчення історії первісного суспільства.
3. Періодизація історії первісного суспільства.
4. Ранні прояви мистецтва і проблема його походження.
5. Археологічні дослідження пам'яток неандертальців як джерело вивчення праобщини.
6. Структура первісного суспільства: локальна група, община, рід, плем'я та їх співвідношення.
7. Вплив природного середовища на життя кроманьйонців у верхньому палеоліті.
8. Характеристика привласнювального господарства.
9. Характеристика етнографічних джерел і їх місце у вивченні первісного суспільства.
10. Расогенез. Характеристика основних расових типів.
11. Еволюція житла від верхнього палеоліту до неоліту.
12. Відтворювальне господарство і його розвиток у первісному суспільстві.

6. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	год. для денної форми навч.	
1	Законспектувати етнографічні описи народів Скіфії та їх сусідів з праці Геродота «Історія»	7	
2	Підготувати реферативне повідомлення про дослідження пам'яток неандертальців у Західній Європі	6	
3	Підготувати карту найкраще досліджених поселень верхнього палеоліту на території України.	7	
4	Підготувати текст виступу з порівняльним аналізом пралюдей: homo habilis – із homo erectus	7	
5	Письмово оформити розвідку про внесок Л. Моргана у вивчення історії первісного суспільства.	7	
6	Підготувати реферативне повідомлення про особливості життя людських колективів, що перейшли до раннього відтворювального господарства.	7	
7	Законспектувати перелік вчених, які вивчали історію первісного суспільства в ХІХ – на початку ХХ ст. і дати оцінку їхньої діяльності у порівняльній площині.	6	

8	Опрацювання наукової літератури про суспільний устрій аборигенів Австралії.	6	
9	Підготувати письмове повідомлення про характерні ознаки родоплемінної організації.	7	
10	Ознайомлення з експозицією Рівненського обласного краєзнавчого музею по тематиці ранні землероби на Волині і підготувати реферативне повідомлення.	7	
11	Нанести на контурну карту місця, де виявлено живопис на стінах печер.	6	
12	Скласти каталог українських учених, які в XX – на початку XXI ст. займалися розробкою питань історії первісного суспільства.	7	
	Разом	80	

7. Індивідуальні науково-дослідні завдання

Підготовка і захист реферату на одну із запропонованих тем для самостійного опрацювання

План

1. Вступ.
2. Основна частина:
 - 2.1. Історія досліджень проблеми;
 - 2.2. Аналіз джерел;

- 2.3. Розробка проблеми вченими.
3. Висновки.
4. Список використаних джерел та літератури.

8. Питання для підсумкового контролю

1. Предмет і значення історії первісної історії.
2. Історія становлення історії первісного суспільства як науки.
3. Значення етнографії в дослідженнях історії первісного суспільства.
4. Значення історичних джерел в дослідженнях історії первісного суспільства.
5. Значення археології в дослідженнях історії первісного суспільства.
6. Значення антропології в дослідженнях історії первісного суспільства.
7. Періодизація і хронологія історії первісного суспільства.
8. Загальна характеристика основних етапів первісної історії.
9. Поняття джерел первісної історії. Класифікація джерел.
10. Речові джерела.
11. Зображальні джерела.
12. Поведінкові джерела.
13. Значення новітніх досліджень на молекулярному рівні для вивчення питань антропогенезу.
14. Місце людини в тваринному світі.
15. Рушійні сили процесу антропогенезу.
16. Проблема праатьківщини людства.
17. Найдавніші еволюційні витоки людства: проконсул; дріопітек; рамапітек.
18. Австралопітеки.
19. Номо Habilis та його місце в антропосоціогенезі.

20. Архантропи: систематика, антропологічні особливості.
21. Палеоантропи: систематика, особливості фізичного типу.
22. Палеоантропи: класичні або «шапельські» неандертальці; неандертальці Передньої на Західної Азії.
23. Харчові ресурси і способи їх добування неандертальцями.
24. Сучасні уявлення про соціальний устрій спільнот неандертальців.
25. Праобщина архантропів (ранній палеоліт).
26. Праобщина палеоантропів (середній палеоліт).
27. Способи добування їжі архантропами.
28. Роль мисливства та збиральництва в праобщині палеоантропів (неандертальців).
29. Зачатки мистецтва та релігійних уявлень в добу праобщини.
30. Поява людини сучасного фізичного типу. Гіпотези походження.
31. Морфо-фізіологічні особливості верхньопалеолітичної людності.
32. Загальні проблеми расогенезу.
33. Характеристика чотирьох великих рас.
34. Заселення Австралії.
35. Заселення Америки.
36. Виникнення общинно-родової організації.
37. Розвиток продуктивних сил пізнього палеоліту.
38. Розвиток продуктивних сил мезоліту.
39. Пам'ятки мистецтва як джерело для вивчення духовного світу первісної людини, розвитку релігійних уявлень та накопичення знань про навколишній світ: печерний живопис; антропоморфна і зооморфна пластика.
40. Розвиток релігійних уявлень.
41. Криза мисливсько-збиральницького (присвоюючого) господарства.

42. Неолітична революція.
43. Основні осередки зародження землеробства.
44. Суспільні відносини.
45. Система управління родом.
46. Культура і релігійні уявлення у первісному суспільстві.
47. Первісне суспільство періоду пізньої родової общини: перехід до патріархату.
48. Матрілінійні родові зв'язки у пізній родовій общині.
49. Суспільний розподіл праці.
50. Первісна сусідська община
51. Велика сім'я.
52. Передумови і причини переходу первісних суспільств до цивілізації.
53. Становлення стратифікованого суспільства.
54. Розвиток грабіжницьких війн та військової демократії.
55. Шляхи переходу до цивілізації.
56. Типи первісної периферії і її контактів з цивілізаціями.
57. Первісне суспільство у сучасному світі.
58. Залишки первісності у класових суспільствах.
59. Своєрідність первісного мислення.
60. Релігійні вірування у первісному суспільстві.

9. Рекомендована література

Основна:

1. Археологія України: Курс лекцій : навч. посібник / Л. Л. Залізник, О. П. Моця, В. М. Зубар та ін.; за ред. Л. Л. Залізняка. Київ : Либідь, 2005. 504 с.
2. Баженов О. Л. Історія первісного суспільства: навчально-методичний посібник для студентів. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2014. 296 с.

3. Бунятян К. П. Давнє населення України. Київ : Либідь, 1999. 210 с.
4. Давня історія України. Том 1: Первісне суспільство / Авт. кол. С. С. Березанська, В. М. Гладилін, М. І. Гладких та ін. Київ : Наукова думка, 1997. 600 с.
5. Залізник Л. Л. Первісна історія України : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 1999. 264 с.
6. Історія первісного суспільства : навчальний посібник / МОН України, Уманський держ. пед. університет ім. П. Тичини; укладачі Анна Шауренко, Ольга Барвінок. Київ : Вид. дім «Кондор», 2022. 192 с.
7. Першій А. І. Монгайт О. Л., Алексеєєв В. П. Історія первісного суспільства. Київ : Вища школа, 1980. 224 с.
8. Ситник О. Культурна антропологія: походження людини і суспільства : навчальний посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2012. 180 с.
9. Скирда В. В., Шрамко Б. А. Історія первісного суспільства : підручник. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2018. 172 с.
10. Станко В. Н., Гладких М. І., Сегада С. П. Історія первісного суспільства. Київ : Либідь, 1999. 240 с.

Допоміжна:

11. Абашина Н. С., Козак Д. Н., Синиця Є. В., Терпиловський Р. В. Давні слов'яни. Археологія та історія. Навчальний посібник. Київ : «Стародавній світ», 2012. 366 с.
12. Березанська С. С. Про роль металургії у суспільному житті в епоху міді та бронзи. *Археологія*. 1971. № 2. С. 3–9.
13. Бибииков С. Н. Древнейший музыкальный комплекс из костей мамонта. Очерк материальной и духовной культуры палеолитического человека. Київ : Наукова думка, 1981. 108 с.

14. Бунятян К. П. Про періодизацію первісного суспільства. *Археологія*. 1989. № 1. С. 6–19.
15. Бунятян К. П. Розвиток форм власності у первісному суспільстві. *Археологія*. 1992. № 3.
16. Бунятян К. П., Мурзін В. Ю., Симоненко О. В. На світанку історії. Україна крізь віки: в 15 т. Київ : Видавничий дім «Альтернатива», 1998.
17. Відейко М. Ю. Пашкевич Г. О. Рільництво племен трипільської культури. Київ : Інститут археології НАН України, 2005. 270 с.
18. Геродот. Історії / Переклад А. О. Білецького. Київ, 1993.
19. Гладилін В. М. Про випереджаючу роль розвитку фізичного типу людини в процесі становлення палеолітичного виробництва. *Кам'яна доба України*. 2008. Вип. 11. С. 120–121.
20. Гладких М. І., Станко В. Н. Мистецтво та світогляд пізньопалеолітичної людини (за матеріалами України). *Археологія*. 1996. № 3. С. 39–50.
21. Горак Г. І. Людське начало: витоки і визначення. Філософія: Курс лекцій. Київ, 1993.
22. Етнічна та етнокультурна історія України: У 3 т. Київ, 2005. Т. 1.
23. Елинек Я. Большой иллюстрированный атлас первобытного человека. Прага : Артия, 1982. 560 с.
24. Павленко Ю. В. Раннеклассовое общество (генезис и пути развития). Київ : Наукова думка, 1989. 288 с.
25. Пидопличко И. Г. Познепалеолитические жилища из костей мамонта на Украине. Киев, 1969. 177 с.
26. Сегеда С. П. Антропология. Київ, 2009. 424 с.
27. Сминтина О. В. Давня історія України. Епоха антропосоціогенезу та ранньопервісної общини : навч. посіб. Одеса : Гермес, 1999. Ч.1. 124 с.

28. Степанчук В. Н. Льодовики, мамонти та первісні люди: Україна мільйон років тому. Київ : Наш час, 2007. 182 с.
29. J.D. Clark. The prehistory of Africa. London, 1970. 263 p.
30. Ronald M. Berndt and Katherine H. Berndt. The world of the first Australians. Ure Smith. Sydney, 1964. 448 p.

10. Інформаційні ресурси

1. Наукова бібліотека НУВГП – м. Рівне, вул. Олексі Новака, 75. URL: <http://lib.nuwm.edu.ua/>
2. Обласна наукова бібліотека – м. Рівне, вул. Олександра Борисенка, 6. URL: <http://libr.rv.ua>
3. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>.
4. Енциклопедія історія України. URL: <http://www.history.org.ua/?encyclor>
5. Інститут історії України НАН України. URL: <http://history.org.ua>
6. Бібліотека Інституту археології НАН України. URL: <http://www.vgosau.kiev.ua/biblioteka>
7. Локальна історія. Мультимедійна онлайн-платформа про минуле та сучасне України. URL: <https://localhistory.org.ua/>